

## МЕХАНІЗМ ПРОТИДІЇ ЗЛОВЖИВАННЯ ПАСИВНИМ ВИБОРЧИМ ПРАВОМ

**ЧЕРНИКОВ О.О. - студент 3 курсу економіко-правового факультету ДонНУ**

*В данной статье проанализировано содержание злоупотребления пассивным избирательным правом как вида злоупотребления правом, исследованы наиболее типичные формы проявления злоупотребления пассивным избирательным правом, на конкретных примерах обосновано общественная вредность подобных действий. В выводах приводятся предложения по совершенствованию законодательства Украины в плоскости данной проблемы.*

**Ключові слова:** зловживання правом, пасивне виборче право, зловживання пасивним виборчим правом

### Постановка проблеми у загальному вигляді

Проблема зловживання правом на сучасному етапі розвитку суспільства постає все гостріше, адже, з одного боку, подібні діяння є розповсюдженими на практиці, а з іншого – складність розуміння змісту цього явища обумовлює різноманітні погляди науковців на цей юридичний феномен.

У сучасній світовій правовій ідеології вже давно закріплено принцип неприпустимості зловживання правом. Так, ст. 29 Загальної декларації прав людини (1948 р.) вказує, що при здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав та свобод інших осіб та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добро-

буту в демократичному суспільстві [1]. Проте, незважаючи на це положення, випадки зловживання правом не є одиничними і випадковими, а досить часто зустрічаються у різних формах і проявах. Одним із видів зловживання правом є зловживання виборчими правами, яке не дозволяє належним чином реалізувати вказані права.

### Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми

Проблему зловживання правом досліджували Грибанов В.П., Бару В.І., Малєїн Н.С., Агарков М.М., Покровський В.А., Ільїн І.А., Поротікова О.А. та інші науковці. Незважаючи на велику кількість публікації з досліджуваної проблеми серед науковців, і до сьогодні не існує єдиної точки зору на цей правовий феномен. Проблема зловживання виборчими правами, як виду зловживання, правом майже не розроблялася науковцями. Опосередковано цю тематику досліджував Маліновський О.О., однак він розглядав зловживання виборчими правами лише у загальному контексті зловживання правом. Серед українських науковців дослідженням зловживання виборчими правами займався Шестаков С.В.

### Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття

При цьому окремі аспекти цієї проблеми залишаються нерозкритими, зокрема,

детально не досліджено форми та способи зловживання виборчими правами.

**Формулювання цілей статті (постановка завдання)**

Метою даної статті є конкретизація найбільш типових форм прояву зловживання пасивним виборчим правом, вироблення пропозицій для їх запобігання.

**Виклад основного матеріалу дослідження**

Дискусійним залишається і питання визначення зловживання правом, тому, не маючи на меті детальне дослідження змісту категорії «зловживання правом», лише зазначимо, що її сутність, на нашу думку, полягає у використанні права всупереч його соціальному призначенню, для досягнення іншої мети, ніж тієї, необхідності досягнення якої передбачав законодавець у процесі формулювання цього правила поведінки.

Як правовий феномен зловживання правом характеризується певними ознаками, що відрізняють його від інших правових явищ. Аналіз ознак дозволяє, з одного боку, глибше з'ясувати сутність категорії зловживання правом, а з іншого – дає можливість правильно кваліфікувати те або інше діяння як зловживання правом.

Різноманітність складних ситуацій, пов'язаних зі зловмисним, недобросовісним, нерозумним, асоціальним, аморальним здійсненням права найчастіше призводить до труднощів розуміння сутності досліджуваного явища, а отже, й зумовлюють різні погляди науковців на виокремлення ознак категорії «зловживання правом».

Маліновським О.О. були виявлені універсальні ознаки зловживання правом як суспільного явища, які є притаманними всім формам зловживання правом, а саме:

- 1) завдання шкоди у результаті реалізації права;
- 2) здійснення права всупереч його призначенню;
- 3) здійснення суб'єктивного права в межах, передбачених законом [2, с. 68-111].

Як вірно зазначає Шестаков С.В., шкода, що завдана в процесі реалізації виборчих прав, має свої особливості:

по-перше, як така виступає нематеріальна шкода, що виражається не стільки у спричиненні прямої шкоди іншим учасникам виборчого процесу, скільки у створенні необґрунтованих переваг одному з кандидатів, виборчій партії, блоку;

по-друге, зловживання правом у виборчому процесі часто має наслідком обмеження реалізації своїх виборчих прав іншими особами (виборцями, кандидатами, спостерігачами тощо);

по-третє, шкода від зазначеного явища спричиняється загальному суспільному благу: дискредитації виборчих інститутів та зниженні в очах громадськості рівня легітимності та довіри до виборів та представників публічної влади. Загальновідомо, що зниження рівня явки виборців на виборах пояснюється передусім тим, що люди не вірять в те, що їх голос щось значить, впевнені, що політичні технології можуть істотно вплинути на результати виборів [3, с. 16].

При цьому слід пам'ятати, що шкода від зловживань правом у виборчому процесі зазвичай є комплексною, стосується всіх трьох зазначених аспектів, тобто виражається у створенні необґрунтованих переваг одному з кандидатів, перешкоджанні реалізації своїх прав іншими особами та спричиненні шкоди суспільним відносинам, пов'язаним з виборами.

Часто в ході виборчого процесу його учасники вчиняють діяння, які формально не є правопорушеннями, але створюють неправомірні переваги та спричиняють шкоду іншим особам: використання пасивного виборчого права для завуальованої агітації, фактичний підкуп виборців під виглядом формальних агітаційних договорів, фінансування виборчої кампанії з протиправних джерел через низку посередників. Такі дії слід кваліфікувати саме як зловживання правом.

Усі зловживання виборчими правами можна поділити на:

- 1) зловживання активним виборчим правом;
- 2) зловживання пасивним виборчим правом.

Як показує практика, найбільш істотної шкоди виборчим правам громадян та сус-

пільним інтересам завдає зловживання пасивним виборчим правом.

Пасивне виборче право, тобто право бути обраним, охоплює такі правомочності, як: право на висунення кандидатів, на збір підписів або внесення виборчої застави, на реєстрацію, на інші виборчі дії, спрямовані на обрання кандидата. Воно надається громадянам для того, щоб останні представляли виборців та виражали волю народу в законодавчому та представницьких органах влади, а також на виборних посадах. Якщо ж особа висувається, реєструється або вчиняє інші дії, які є складовими пасивного виборчого права, всупереч указаним цілям та з наміром унеможливити реалізацію виборчих прав інших осіб або перешкодити їй, – вона зловживає своїм пасивним виборчим правом.

Типовим прикладом такого зловживання є технологія так званих «кандидатів-двійників». Її сутність полягає в тому, що на виборах висувається та реєструється кандидат, у якого прізвище, ім'я та по-батькові, посада, місце роботи та інші дані практично збігаються з даними того кандидата, проти якого висувається двійник. Іноді «основному» кандидату протистоять 3-4 особи з однаковими прізвищами. Враховуючи, що прізвища кандидатів у виборчому бюлетені розміщуються за абеткою (абз. 2 ч. 4 ст. 80 Закону України «Про вибори народних депутатів України») [4], зазначена технологія призводить до того, що «основний» кандидат губиться серед своїх двійників. Як наслідок, виборці (особливо особи похилого віку) плутають кандидатів та, самі того не бажаючи, голосують за двійника.

Така технологія, без сумніву, має вплив на результати виборів, оскільки пересічному виборцю, який отримує бюлетень з десятками прізвищ, важко відрізнити справжнього кандидата від «двійника». Тому відбувається розпорошення виборчих симпатій електорату.

Подібна технологія знайшла свій прояв на останніх парламентських виборах (у 2012 р.) до Верховної Ради України. Як відомо, ці вибори проходили за змішаною (пропорційно-мажоритарною) виборчою системою, де половина депутатів обиралася у загально-

державному багатомандатному виборчому окрузі за виборчими списками кандидатів у депутати від політичних партій, а інша – в одномандатних виборчих округах.

В одномандатному окрузі № 74 проти комуніста Олексія Бабуріна був виставлений кандидат Вадим Баборін, який нещодавно змінив прізвище. У тому ж окрузі проти Сухого Ярослава, кандидата від «Партії регіонів», був висунутий Сухай Юрій. В одномандатному окрузі № 82 проти члена партії «Удар» Олександра Миколайовича Волкова було висунуто самовисуванців Волкових Олександрів Юрійовича та Валерійовича. Всього за даними ЦВК, на виборах до Верховної Ради України у 2012 р. було висунуто 43 кандидата-«двійника» на 30 одномандатних виборчих округах.

Зазвичай не дуже складно визначити, хто є кандидатом-«двійником», а хто – основним кандидатом. Так, найчастіше кандидати-«двійники» безпосередньо перед виборами змінюють своє прізвище, стають засновниками або керівниками компаній, назви яких схожі з тими компаніями або установами, у яких працює основний кандидат. Кандидати-«двійники» майже не проводять агітаційних заходів та за результатами соціологічних досліджень не користуються підтримкою населення.

Для вдалої боротьби з технологією кандидатів-«двійників», на нашу думку, потрібно поєднати технологічні способи боротьби з правовими.

Так, дієвим технологічним способом, на нашу думку, є звернення голови окружної виборчої комісії до виборців, у якому він зазначав би про реєстрацію кандидатів з однаковими прізвищами, вказував на певні обставини, пов'язані з особою кандидата (наприклад, мешкає в іншому регіоні, нещодавно змінив прізвище тощо). Такі виступи інформують населення про реальний стан у виборчому окрузі і тим самим зводять нанівець застосування технології кандидатів-«двійників».

Адекватним правовим заходом проти технології двійників могло б стати закріплення в виборчому законодавстві норми, яка зобов'яже окружні виборчі комісії організувати очні дебати між кандидатами

виборчого округу, в якому є кандидати-однофамільці. Причому, для однофамільців особиста присутність на дебатах повинна стати обов'язковою. Неявка на очні дебати повинна тягнути скасування реєстрації кандидата. За таких умов виборцям буде легше розпізнати, де основний кандидат, а де – кандидат-«двійник».

У той же час запропонований в науковій літературі спосіб боротьби з зазначеною технологією [5, с. 38], який полягає в закріпленні у виборчому законодавстві норми, яка б прямо передбачала можливість звернення до суду зацікавлених кандидатів, виборців, виборчих комісій, прокурора із позовами про відміну реєстрації кандидата-«двійника» як особи, що зловживає своїм правом, на нашу думку, є недоцільним, адже, така норма дозволила б зловживати іншим кандидатам правом на подання позовної заяви, що призведе до порушення прав кандидата та безпідставного затягування виборчого процесу.

Не є обґрунтованим й застосування такого способу боротьби з технологією кандидатів-«двійників», як прийняття рішення про відмову в реєстрації виборчою комісією у випадку, якщо вже зареєстрований кандидат із таким самим прізвищем. Даний спосіб порушує принцип рівності громадян, оскільки цілком можливими є випадки, коли у виборах бере участь кілька сумнівних кандидатів з однаковими прізвищами.

Окрім зазначеної форми зловживання пасивним виборчим правом, у науковій літературі наводяться й інші приклади.

Так, певні особи, які мають істотну політичну вагу, вплив у суспільстві, широку підтримку населення, вступають у виборчу кампанію у складі списку кандидатів певної політичної партії або виборчого блоку не з метою отримання представницького мандата, а виключно для того, щоб за рахунок свого іміджу залучити голоси виборців. При цьому після голосування такі кандидати відмовляються від представницького мандата, який переходить до їх колег, що входять до того ж списку [5, с. 40].

Таким чином, при використанні зазначеної технології виборці голосують за список,

до якого, на їх думку, входять одні кандидати, однак фактично місця у представницькому органі посідають інші кандидати, що порушує права виборців на відкриті, гласні та рівні вибори.

Як спосіб боротьби із вказаною технологією можна запропонувати впровадження положень законодавства деяких зарубіжних держав, відповідно до яких у разі висунення на відповідну посаду кандидат зобов'язаний до висунення та реєстрації скласти з себе повноваження, які він мав до висунення. Так, у ст. 56 Конституції Греції зазначено, що «штатні державні чиновники і службовці, офіцери збройних сил і органів безпеки, службовці органів місцевого самоврядування, мери та голови громад, керуючі або голови адміністративних рад юридичних осіб публічного права, державних або муніципальних підприємств, нотаріуси, зберігачі актів цивільного стану та іпотечних записів не можуть оголошуватися кандидатами і тим більше обиратися депутатами Парламенту, якщо вони не підуть у відставку до моменту висунення кандидатури. Відставкою в даному випадку вважається подача письмового прохання щодо цього. Забороняється повернення на дійсну службу військовослужбовців, які пішли у відставку. Забороняється також повернення на службу цивільних службовців і чиновників до закінчення року з моменту відставки [6, с. 102-103].

#### **Висновки з даного дослідження**

Отже, під зловживанням виборчими правами як виду зловживання правом слід розуміти умисні діяння суб'єктів виборчого процесу з реалізації своїх суб'єктивних прав всупереч їх призначенню, які формально не підпадають під ознаки правопорушення, проте спрямовані на спричинення шкоди іншим суб'єктам виборчого процесу.

Зловживання виборчим правом характеризується особливим колом суб'єктів – виборці, кандидати, політичні партії тощо. У виборчому процесі шкода як істотна ознака зловживання правом має свою специфіку. Вона здебільшого носить нематеріальний характер, має наслідком обмеження в реалізації виборчих прав іншими особами, а

**АНОТАЦІЯ**

У даній статті проаналізовано зміст зловживання пасивним виборчим правом як виду зловживання правом, досліджено найбільш типові форми прояву зловживання пасивним виборчим правом, на конкретних прикладах обґрунтовано суспільну шкідливість подібних дій. У висновках надано пропозиції щодо вдосконалення законодавства України у площині даної проблеми.

також заподіюється загальному суспільному благу.

Для боротьби із технологією кандидатів-«двійників» потрібно застосовувати як технологічні, так і правові способи протидії. Дієвим технологічним способом є інформування (через ЗМІ) виборців головою окружної виборчої комісії про висунання кандидатів з однаковими прізвищами. Щодо правового способу боротьби, то адекватним заходом було б закріплення норми, яка б передбачала очні дебати між кандидатами і, таким чином, сприяла би фактичному виявленню кандидатів-«двійників».

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Перспективами подальших досліджень у даному напрямку є аналіз та розкриття інших способів зловживання правами, дослідження форм зловживання активним та пасивним виборчим правом, вироблення пропозицій для протидії зловживанню виборчими правами.

**SUMMARY**

This article analyzes the content of abuse passive suffrage as a form of abuse of the right, explores the most common forms of abuse passive suffrage, with specific examples, the social harm of such actions. The conclusions give suggestions to improve the legislation of Ukraine in the plane of the problem.

**Література**

1. Загальна декларація прав людини: Декларація, Міжнародний документ від 10.12.1948 р. № 905\_015 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 93. – Ст. 3103 – С. 89.
2. Малиновский А.А. Злоупотребление субъективным правом (теоретико-правовое исследование). – М: Юрлитинформ, 2007. – 352 с.
3. Шестаков С.В. Поняття зловживання правом у виборчому процесі / С.В. Шестаков // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2008. – № 41. – С. 13-19.
4. Про вибори народних депутатів України: Закон України від 17.11.2011 р. № 4061 – VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 10-11. – Ст. 73.
5. Шестаков С.В. Зловживання пасивним правом у виборчому процесі / С.В. Шестаков // Право і Безпека. – 2009. – № 2. – С. 37-41.
6. Горшеньова М.С. Конституційне право зарубіжних країн: навч. посіб. / М.С. Горшеньова, К.О. Закоморна, В.О. Ріяка та ін. ; за заг. ред. В.О. Ріяки. – 2-е вид. – К. : Юрінком Інтер, 2007. – 544 с.